

Prevod Lara Unuk

Fragmenti grške stare komedije

Izbor obsega fragmente različnih avtorjev grške stare komedije, ki je nastajala v obdobju od 6. do preloma med 5. in 4. stoletjem pr. n. št. Za staro komedijo sicer velja, da se je godila v sodobnosti med običajnimi ljudmi in jo je zaznamoval močen politični naboj, vendar to ne izključuje prisotnosti mitoloških zgodb in motivov. Nekateri bogovi in heroji v stari komediji nastopajo kot stalni liki s tipiziranimi lastnostmi (med njimi strahopetni Dioniz, pohotni Zevs in požrešni Herakles). Za njihovo upodobitev so značilni ljudski, karnevalski motivi, ki jih lahko povežemo z bahtinovsko kulturo smeha. Občasno se pojavljajo tudi pobožanstvene personifikacije, kot pri Aristofanu, ki v izbor sicer ni vključen. Kriterij izbora je bilo prav pojavljanje božanskih in mitoloških likov v komičnem kontekstu, bodisi v naslovu drame ali tekstu fragmenta.

Oštevilčenje fragmentov sledi izdaji Rudolfa Kassla in Austina Colina *Poetae Comici Graeci* (Berlin: Walter de Gruyter, 1983–), izjemoma pa izdaji Theodorja Kocka *Comicorum Atticorum fragmenta* (Leipzig, 1880–88).

EPIHARM

Busiris

Drama verjetno izhaja iz pripovedi o Heraklovem obisku pri egipčanskem kralju Busirisu, Pozejdonovem sinu, ki je klal svoje obiskovalce in jih žrtvoval Zevsu, dokler ga ni premagal Herakles.¹ Da je mit o Busirisu spadal v stalni nabor komičnih tem, lahko sklepamo po komičnih prizorih z vaz iz 5. stoletja pr. n. št., isti naslov pa so uporabili še Kratin, Antifon, Mnezimah in Efipus ter Evripid za satirsko igro.

¹ Kot literarno temo to zgodbo navaja Izokrat v *Govorih* 11.37.

18

Najprej, če bi ga videl jesti, bi umrl. Iz grla mu bobni, čeljust škarta, udarja kočnik, škripa podočnik, sika z nosnicami, miga z ušesi.²

Hebina svatba

Drama opisuje Hebino in Heraklovo svatbo, na kateri se pojavijo Pozejdon, Atena, Dioskurja in muze, ki pojejo, jejo in plešejo. Epiharm mit prireja zaradi komičnega učinka. Muze so, na primer, pri njem hčerke Pierosa in Pimpleis, ki ju Krystyna Bartol³ zaradi asociacije na πίων (»debel«) in πίμπλημι (»polnim«) prevaja kot Debeluh in Debeluhinja. Komedijska je bila kasneje predelana in je dobila naslov Μούσαι.

40

... prinaša raznovrstne školjke, morske polže, *aspede*, lupinarje, rakce, plaščarje, pokrovače, gosi, škrlatnike, zaprte ostrige, razkleniti jih je težko, pojedli jih bomo pa z lahkoto ...

48

Sam Pozejdon se je pripeljal na feničanskih trgovskih ladjah in pripeljal izvrstne ocvrte dobrote, ploščice in papagajevke, in ne bi bilo prav, če bi bogovi odvrgli četudi samo njihove iztrebke.

Odisej dezterter

Komedijska je verjetno predelava epizode iz Odiseje (4.242–258), v kateri se Odisej vtihotapi v Trojo pod pretvezo, da se je sprl z Ahajci. Odisej se v njej boji stopiti pred Ahajce, saj ni izpolnil svojega poslanstva, od tod morda poimenovanje dezterter v naslovu. Nastopijo tudi Sirene, ki pa ga ne očarajo s hvaljenjem, temveč z opevanjem kulinarčnih dobrot. Lik Odiseja se je v Epiharmovih komedijah pojavil večkrat, saj je poleg Odiseja dezterterja napisal še Odiseja brodolomca, Sirene, Kiklopa in Filokteta.

99

Čuval sem prašička sosedov med elevzinskim praznikom in ga čudežno izgubil, ne da bi hotel. In rekel mi je, da sem trgoval z Ahajci, in prisegal, da sem jim predal prašička.⁴

2 Fragment opisuje Herakla kot požrešneža. Požrešnost (βουλμία) je Heraklova stalna komična lastnost.

3 V: Krystyna Bartol in Jerzy Danielewicz, *Komedia grecka od Epicharma do Menandra: Wybór fragmentów* (Varšava: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2011), 59.

4 Verjetno je govorci Odisej v vlogi svinjskega pastirja in najbrž tudi prašičjega tatu.

MAGNES

Dioniz

1

Si že videl cvrčati vroče palačinke, ko jih poliješ z medom?

EKFANTID DIMNI

Satiri

1

saj mora kupec pojesti kuhane svinjske parklje

Iz neznane drame

4

Evij,⁵ gospod z lasmi iz bršljana, pozdravljen.

KRATIN

Kravji pastirji

Vsebina komedije ni znana, nekateri raziskovalci pa menijo, da so kravji pastirji iz naslova častilci Dioniza v podobi bika. Iz fragmenta 18 lahko razberemo odpor do novih, ženskih kultov, kakršnega izražata tudi Aristofan, npr. v Lizistrati, in Evpolis v Namakalcih.

17

Ki ni dal Sofoklu zbora, ko ga je prosil za to, dal pa ga je Kleomahu, ki se mi ne bi zdel vreden, niti da nastopi pred mano na adonijah.

5 Eῖβος je eno izmed Bakhovih imen.

Vaje

Gre za metaliterarno komedijo, o kateri lahko sklepamo, da opisuje vaje pred uprizoritvijo, mogoče parodira kakšno tragedijo. V tem odlomku bi lahko bila nago-vorjena Kratinova Muza ali Komedija, za katero vemo, da kot dejaven lik nastopa tudi v njegovi Flaški.

38

ker si bila osovražena zaradi črpanja lepih triambov

Dioniz Aleksander

Leta 1904 je bil objavljen papirus s hipotezo k Dionizu Aleksandru (P. Oxy. 663), zato je vsebina te komedije znana skoraj v celoti. V njej se Dioniz našemi v Parisa, namesto njega razsodi o sporu med Hero, Ateno in Afrodito in nato ugrabi lepo Heleno. Ko začnejo Parisa preganjati pobesneli Ahajci, se odpravi iskat prevaranta. Dioniz skrije Heleno v košaro in se spremeni v ovco, vendar ju Paris vseeno prepozna. S Heleno se oženi, Dioniza pa zvezanega izroči Grkom. V komediji se pojavita še Hermes in zbor satirov, o katerem vemo le, da na koncu igre Dionizu obljublja zvestobo. Iz hipoteze izvemo tudi, da gre za satiro na Perikla, ki je pahnil Atene v vojno, nekateri filologi zato Dioniza vzporejajo z likom Paflagona, ki v Aristofanovih Vitezih predstavlja Kleona.

37

Tukaj pa so škarje, s katerimi strižemo ovce in pastirje.

40

A: Kako je bil opravljen? To mi povej. B: Imel je tirs, žafranasto oblačilo, vezen pisan plašč in kozarec.

43

Ne, temveč hoditi po zelenih kravjekih in ovčjih bobkih.

44

V košarah bom odpeljal pontske bedake. Ali: V košarah bom odpeljal slani-ke s Črnega morja.

45

ta bebec pa lazi kot ovca in se oglašá *be, be*.

46

Skupaj z nepovabljenimi, ki imajo pijavke v grlu, prispevši na večerjo.

47

Nisi namreč prvi, ki lačen prihajaš na večerjo nepovabljen.

48

Zdel sem se kot oskubljeno ovčje runo.

49

gosji pastirji, kravji pastirji

50

in postelja, obložena z zeleniko

Ubežnice

Ta komedija bi lahko bila parodija na Ajshilove Pribežnice (pri Ajshilu so to Danaide) ali Elevzince.⁶ Govorec v odlomku je najbrž Tezej, ki je na poti iz Trojzena v Atene ubil elevzinskega vladarja Kerkiona.

53

Zgodaj zjutraj sem našel Kerkiona, ki se je lajšal v zelenjavi, in sem ga zadavil.

Evmenide

V istoimenski Ajshilovi tragediji je to naziv Erinij, potem ko postanejo naklonjene Atenčanom. Kock ta naslov sicer razlaga drugače, kot Εὐνεῖδαι, Evnejevi sinovi.⁷ Evnej je bil sin Jazona in Hipsipile, začetnik rodu kitaristov in zborskih plesalcev ter Dionizov pravnuk.

6 Ian Storey, *Fragments of Old Comedy III*, Loeb Classical Library (Cambridge, Massachusetts, 2011), 296–297.

7 Kock, *Comicorum Atticorum fragmenta*, 34.

70

Dajalka v figovih sandalih.⁸

Tračanke

Vsebina komedije ni znana, vendar nekateri filologi zaradi naslova, omemb Pana, Bendis, Kibebe (matere bogov) in igre na avlos menijo, da gre za zgodbo o Bendis, ki je prispela v Atene skupaj s svojimi častilkami. Po drugi razlagi bi naslovne Tračanke lahko bile zbor traških suženj, morda pa gre za parodijo na Ajshilovo izgubljeno istoimensko tragedijo. Vsebuje politične aluzije, kakršne pri starejših avtorjih niso ohranjene. Kratin je začetnik atiške politične komedije in si je za najljubšo tarčo izbral Perikla, podobno kot Aristofan Kleona.

73

Prihaja Periklej, Zevs z glavo v obliki morske čebule, ki ima na čeladi odeon, zdaj ko je mimo nevarnost ostrakizma.⁹

Nemezis

Povzetek komedije je ohranjen v epitomi iz Eratostenovih Pozvezdenj: »Pravijo, da si je Zevs v obliki te živali [laboda] pozelel Nemezis, ker je ta povsem spremenila obliko, da bi očuvala devištvo, in tedaj je postala labodka. Tako se je tudi sam v obliki tega ptica spustil v Ramnunt v Atiki in tam zapeljal Nemezis. Ona pa je znesla jajce, iz katerega se je izvalila in rodila Helena, kot pravi pesnik Kratin.«¹⁰

V zgodbi nastopi tudi Leda, ki do konca izvali jajce Nemezis. Takšno zgodbo je upodobil Fidija v templju ramnuntske Nemezis.¹¹

114

Torej moraš postati velika ptica.

8 Δωρῶ, »Dajalka«, je izmišljena boginja, tvorjena po vzoru atiških Θεῶν, Καρπῶ, Αὐξῶ. Takšni primeri kažejo, da Aristofan ni bil edini, ki si je jemal svobodo ustvarjanja novih bogov za komedije. Vzdevek »v figovih sandalih« je parodija na χρυσοπέδιλος, epitet Here, ki pomeni »v zlatih sandalih«. Συκοπέδιλε asociira na izraz συκοφάντης, »ovaduh«.

9 Kratin s primerjavo z Zevsom izpostavlja Periklove samodrske težnje ali pa njegovo šibkost do žensk (tj. do Aspazije). Komedioграфи so se pogosto norčevali iz Periklove velike glave.

10 [Eratosth.] Cat. 25.

11 Kock, *Comicorum Atticorum fragmenta*, 47, komedijo interpretira politično, Zevs naj bi predstavljal Perikla in Nemezis Aspazijo.

108 Kock

Leda, tvoj opravek: ždeti moraš na njem kot častitljiva kura, nič se ne boš razlikovala od nje, da nam izvališ nekaj lepega in čudovitega iz tega jajca.

Zakoni

131

Kmalu bo Zevs deževal rozine. (Tj.: Kmalu bodo deževale rozine.)

Odisej in družčina

To komedijo Platonij v Περί διαφοράς κωμωιδίων omenja kot izjemo od pravila, da je stara komedija politična in srednja mitološka: »Kratinovi Odiseji namreč ne vsebujejo kritike nikogar [tj. nobene osebe], temveč se v njih posmehuje Homerjevi Odiseji.«¹²

145

Vzemi že to in spij in me potem takoj vprašaj po imenu.

146

Nikoli še nisem in ne bom spil toliko marona.¹³

147

Kiklop: Kje si le videl tega moža, dragega sinu Laerta? Odisej: Na Parosu, kupoval je ogromno kumarico, dozorelo za seme.

150

V zameno za to bom zgrabil vas zveste tovariše,
vas popražil, skuhal, spekel na oglju in ocvrl,
vas pomočil v slanico in omako iz slanice in kisa in še
v toplo omako iz česna in slanice, in tistega izmed vas vseh,
ki se mi bo zdel najbolj zapečen, bom požrl, vojščaki.

¹² Platonij, *Fragmenta de comoedia Graeca*, 56.

¹³ Maron je vrsta vina.

151

Tiho, bodite zdaj vsi tiho,
in boste takoj izvedeli vso zgodbo!
Naša domovina je Itaka,
plujemo pa z božanskim Odisejem.

Vsevidni

Natančna vsebina komedije ni znana, morda pa se v njej pojavlja motiv Argosa, pošasti s stotero očmi, ki po Herinem ukazu straži Io. Vsevidni je bil njegov vzdevek.

163

Nositi dve glavi, oči pa nepreštevne.

Bogastva

Po papirusnih fragmentih, objavljenih leta 1930, vemo, da so zbor predstavljali Titani, poimenovani tudi »Bogastva«. Titani so zdaj svobodni in »tukaj« (najbrž v Atenah) iščejo svojega starega sorodnika, o katerem lahko domnevamo, da je Prometej. Titani na zemlji obračunavajo s tistimi, ki so si nepravilno pridobili bogastvo. Komedija vsebuje elemente utopične zlate dobe, je parodija dveh mitov, in sicer mita o vklenjenih Titanih (Heziod, Teogonija 715–814) in o bogatih zlatih časih (Heziod, Dela in dnevi 110–120).

171, 11–16

Po rodu smo Titani, ko je vladal Kronos, so nam rekli Bogastva, takrat so govorili ... je požrl z brusnimi kamni, kar ste pohvalili z veliko izžvižgavanja. Nato goljufaš Zevsa.

171, 22–26

ko je tiranska oblast razpuščena in vlada ljudstvo, smo prihiteli sem iskat svojega starega brata, čeprav je že slab.

171, 63–70

Vzdrami mi, srce, pretehtane besede, naravnane na govor. Pri tem so potrebne poklicane priče! Zdaj je namreč zaželeno moža iz Sterije, ki mu pravijo Hagnon in demos ... Ta ni po pravici bogat, tako da mu bo še žal. ... Temveč je zagotovo star bogataš in ima od nekdanj ...

172

Bog jim je sam od sebe pošiljal dobrine.

175

Ali je res, kar pravijo, da se tam lahko vsi tujci, ki pridejo, dobro gostijo na pojedini [*kopis*]¹⁴? In da v javnih dvoranh pričvrščene visijo krvavice, da si staroste lahko od njih odgriznejo z zobmi?

165 Kock

Njihov kralj je bil nekda Kronos, in v tistih časih so kockali s hlebci kruha, v palestrah pa so padale na tla zrele ječmenove pogače skupaj z listnatimi žrtvenimi kolači.¹⁵

Hironi

Kentaver Hiron je bil učitelj mnogih grških junakov, med drugimi Jazona in Ahila. Ker je bil nesmrten, vendar ranjen, je zamenjal uklenjenega Prometeja na njegovi skali. Vidi se, da se v igri pojavlja opozicija med danes in nekoč (kot je tipično za komedijo, je to razmerje slabšega proti boljšemu). Ker se pojavi lik Solona, ki je morda obujen od mrtvih v vlogi dobrega državnika, se zdi, da igra vključuje tipični motiv junaka, ki se vrne iz podzemlja izboljševati ta svet. V komediji se prepletata literarna parodija (mdr. na Heziodovo Teogonijo) in politična satira na Perikla in Aspazijo.

253

Hironi smo prišli z izgovorom, da nasvete¹⁶

256

Prej je bilo življenje, kakršno so živeli prelepi možje nežnega značaja in z modrostjo sladkih besed, za smrtnike v primerjavi s sedanostjo srečno.

¹⁴ Vrsta pojedine, ki so jo za prišleke prirejali Špartanci.

¹⁵ Kronos je bil po Heziodu (*Dela in dnevi* 109) vladar v zlati dobi človeštva, ko so vsi živeli v izobilju in brezdelju. Podoba zlate dobe je povezana s preobiljem hrane, ki je ni treba nabrati, ujeti ali pripraviti, ampak jo bog ljudem pošlje αὐτόματα, samodejno.

¹⁶ Aluzija na Heziodu pripisano delo *Hironovi nauki*.

258

Ko sta se združila Nesloga in starodavni Kronos, sta rodila največjega tirana, ki mu bogovi rečejo Zbiralec glav.¹⁷

259

Nenravna sla pa mu za Hero rodi Aspazijo, priležnico s pasjimi očmi.

Hore

Tema komedije sta bila najbrž glasba in gledališče, isti naslov najdemo tudi pri Aristofanu in Anaksilasu. Pri Heziodu (Teogonija 901–3) so Hore hčerke Zevs in Temide, skupaj z Usodami, Pravičnostjo, Redom in Mirom. V likovni umetnosti so jih prikazovali ob posebnem rojstvu, anodosu, poroki Peleja s Tetido in jih povezovali z Demetro, Afrodito in Dionizom.

278

Tudi Kratin v *Horah*, ko je bila odsotna Dionizova ljubljena priležnica, reče o njem – srečen v ljubezni.

Iz neznanih dram

346

Kajti takrat so prevladovali lačni Herakles, strahopetni Dioniz in prešuštniški Zevs, tako da se je zdelo, da gre to na živce tudi njim [piscem komedij]. Kratin: če te vodi lačni Herakles, ki se iz tega dela norca, ni vredno živeti.

351

To si drzneš reči ti, ki si rožnoprsta?

370

Kratin pa pravi, da se je Afrodita zaljubila v Faona in ga skrila v »lepo solato«.

¹⁷ Izraz κεφαληγέρτα je parodija na νεφεληγέρτα »zbiralec oblakov«, Zevsov nadimek (*Iliada* 1,511).

367

»Striženje osla«: atiški pregovor o nečem neskončnem in nemogočem ... Aristarh (pravi), da je to zato, ker je Kratin prikazal nekoga, ki v Hadu plete vrstico, in osla, ki pleteno požira. (Tega osla) striže.

KRATES

Lamija

O komediji vemo samo, da v njej nastopa Lamija, pošast iz grške folklore, ki je žrla otroke. V mitologiji je bila Lamija lepa hči Belusa in Libije, v katero se je zaljubil Zevs, Hera pa ji je iz maščevalnosti pobila otroke in ji odvzela spanec. Zevs ji je iz usmiljenja dal moč, da si iztika oči in spreminja podobe. Evripid je napisal izgubljeno tragedijo z naslovom Lamija, v kateri se je najbrž osredotočil bolj na tragični vidik zgodbe, medtem ko je Krates izkoristil njen ljudski, pošastni, karnevalski aspekt.

20

imela je palico in je prdela

FEREKRAT

Dezerterji

Komedija je nastala ok. l. 420, ko so Argošani poskušali spreiti med sabo Atenčane in Špartance. Naslov Αὐτόμολοι spominja na naslova Odisej dezerter (Epiharm) in Dioniz dezerter (Aristofan). V fragmentih se pojavljajo omembe lačnih bogov, ki jim ljudje skopo žrtvujejo, in potovanja z letečo ladjo v nebo. Ni znano, ali so dezerterji ljudje, ki so proti vojni, ali bogovi, ki so zapustili ljudi.

24

kadar imaš čas, sneži, da se pridelki prepletejo s koreninami

23 Kock

Kadar žrtvujete bogovom, najprej ločite del, ki pripada svečenikom, preden ste vi na vrsti, nato (to požreti je sramota) ne obližite stegna vse do dimelj *** ledja popolnoma gola in prav tako sama hrbtenica, kot bi nas vleкли za nos,

nam dodeljujete del, kot da smo psi, ker pa se sramujete drug pred drugim, to prikrivate z mnogo darovi.

23

Krila privzdignejo ladjo v zrak ... dokler ne planejo v nebo.

*Ribice (ali Tepci)*¹⁸

Komedija vključuje motiv spusta v Had. Glede na to, da je v naslovu in v obeh fragmentih omenjena denarna valuta, je najbrž v središču pozornosti premoženje.

Ime denarne enote so tudi ribice, kakor jih je ali v šali ali zares poimenoval Ferekkrat v igri z istim naslovom. Pravi, da je ribica drahma v Hadu, vredna je osem drobtin, ena drobtinica pa ustreza trem obolom in je enaka osmim kikabom.

86

V Hadu boš prejel ribico v vrednosti treh obolov in drobtinice.

Rudarji

V delu se povezuje pogosta komična motiva spusta v podzemlje in dežele izobilja. Nenavadno je, da se smrtniki s takšnim navdušenjem pogovarjajo o spustu v Tartar, ki so se ga sicer lotevali le heroji in sinovi bogov: ne vemo, ali je v tej komediji Tartar res tako prijeten kraj ali pa je govorka primer komične prebrisanke, ki »rudarje« vleče za nos.

113, 20–25

B: Joj, pobralo me bo, ker še zapravljaš čas tukaj, ko pa se je možno pognati v Tartar.

A: Zares, kaj boš rekel, ko boš izvedel ostalo?

Pečeni drozgi, pogreti in začinjeni, so mi letali okrog ust in me rotili, naj jih pojem, posipani z mirto in anemonami.

Ljudje mravlje

V tej komediji se očitno povezuje dva mita, pripoved o Devkalionu in Piri (Pindar, Olimpijska oda 9) ter zgodba o Mirmidoncih, ljudeh mravljah (Heziod

¹⁸ Izraz κραπατάλος pomeni vrsto majhne ribe in v prenesenem pomenu tepca.

fr. 205M.-W., Ovid, Metamorfoze 7.615–660), ki jima je skupna zamisel o ponovni poselitvi ozemlja po ujmi (poplavi ali kugi).

117

Kaj noriš? Saj vendar pravijo, da riba sploh nima glasu. B: Pri boginjah, nobena druga riba ga nima razen pojoče ribe.

125

Nikar mi nikoli ne postrezi z ribo, Devkalion, tudi če te prosim.

126

O, kdaj vi ... in glave bodo s strganjem zasuli z zemljo s strehe.

Tiranija

Kot je v stari komediji pogosto, se v tem delu pojavljajo bogovi v povezavi z motivom hrane, prežanja na daritve, morda požrešnosti ali lakote.

150

Nato pa je Zevs, da nam ne bi rekli oltarni berači, če bi vedno in povsod prežali poleg oltarjev, naredil velik dimnik.

Hiron

Nekaj o vsebini komedije vemo iz Psevdo-Plutarhovega spisa O glasbi: »Tako da je komik Ferekkrat vpeljal Glasbo v obliki ženske s povsem izdelanim telesom. Ustvaril je tudi Pravičnost, ki poizveduje po razlogu ugrabitve, in Pesništvo, ki reče ...« (Psevdo-Plutarh, O glasbi 1141c)

155

Glasba: Z veseljem ti povem, saj si ti želiš poslušati, jaz pa govoriti. Moje nezgode so se pričele z Melanipidom, ki me je prvi med njimi razrahljal in me naredil ohlapno z dvanajstimi strunami. Toda zares se mi je zdel ta mož znosen ... v primerjavi z zdajšnjim zlom. Kinesias, presneti Atičan, je v svoje strofe uvedel neubrane obrate in me tako uničil, da se, ko zлага ditirambe, njegova leva zdi desna, tako kot pri ščitih. Toda njega sem še prenesla. Frinis pa je dodal še svoj zasuk, pregibal me je in obračal in me čisto izdelal, saj uporablja dvanajst harmonij na sedmih strunah. Ampak vseeno me ta mož ni

zlorabil. Če je naredil kaj narobe, je to spet popravil. Timotej pa, draga moja, me je kar najbolj podlo uničil in popraskal.

Pravičnost: Kakšen je ta Timotej?

Glasba: Neki rdečelasec iz Mileta. Ta mi je povzročil gorje, presegel je vse, ki sem jih omenila, ko me je vodil po čudnih mravljiščih. In če me kdaj sreča, ko hodim sama, me sleče in razveže z dvanajstimi strunami.

Lažni Herakles

Fragment 21 Storey pripiše komediji Lažni Herakles,¹⁹ Kassel in Austin pa komediji Herakles smrtnik (Ἀνθρωποφρακλῆς), ki jo obravnavata kot ločeno delo. Oba naslova sta omenjena le po enkrat. Lažni Herakles bi lahko pomenil navednega človeka, ki se pretvarja, da je Herakles (v Herakla pa se našemi tudi Dioniz v Aristofanovih Žabah).

21

Zeus, lepo mi vračaj uslugo.

163

Bi rekel eden izmed tistih, ki mislijo, da so zelo zviti, jaz pa bi odgovoril: s tem se ne ukvarjaj preveč, ampak se, če se ti zdi, osredotoči in poslušaj.

Iz neznane drame

167

Iz požrešnosti je za povrh pojedel še služabniško jed, čeprav je imel torto.

TELEKLEJD

Amfiktionci

V klasični dobi so bili naslovni amfiktionci delegati zveze sosednjih polis, najpomembnejša amfiktionska zveza je imela sedež v Delfih. Ἀμφικτύονες lahko pomeni tudi sosedje, vendar bi v atiški komediji v tem pomenu prej pričakovali izraz γείτορες. Tretja možnost pa je, da gre za Amfiktiona in njegove tovariše. Amfiktion je bil mitski atiški kralj, sin Devkaliona in Pire, ki nastopa tudi v Ferekratovih Ljudeh mravljah. V fragmentih se omenjajo zakoni in politične

¹⁹ Storey, *Fragments of Old Comedy II*, 430.

osebnosti (Diopejt). Tudi v tej komediji je bil očitno prisoten motiv zlatega časa in utopije.

1

Povedal [vam] bom vse od začetka o življenju, kakršno sem nudil smrtnikom. Predvsem je bil mir vsem pri roki kot voda. Zemlja ni rojevala nič strašnega niti bolezni, ampak je vse, kar si rabil, prišlo samo od sebe. Po vseh strugah je teklo vino, ječmenove pogače pa so se s pšeničnim kruhom borile za usta ljudi in jih rotile, naj jih požrejo kar najbolj bele, če le želijo. Ribe so ti prišle v hišo, se same ocvrle in položile na mizo. Mimo klopi je tekla reka obare in premetavala tople kose mesa, tem, ki so želeli, pa so bili na voljo kanali z enolončnicami, tako da je bilo [vsega] dovolj, da si pomočil grižljaj in ga požrl mehkega. Na krožničkih so bili ječmenovi kolači, posipani z začimbami. Pečeni drozgi skupaj z mlečnimi kolački so ti zletavali v grlo in odmevali so bojni kriki nizkih pogač, ki so se prerivale za čeljusti. Otroci so kockali s kosi prašičje maternice in majhnimi poslasticami. Ljudje so bili takrat debeli, pravi pravcati velikani.

Trdni

35

O gospod Hermes, požri daritve.

HERMIP

Atenino rojstvo

S to temo je Hermip predhodnik mode »rojstnih komedij« v zgodnjem 4. stoletju. Motiv božjega rojstva je sicer prisoten tudi v starejši komediji, npr. v Kratinovi Nemezis (Helenino rojstvo) in Ajshilovi satirski igri Ribiči z mrežo (Perzej kot dojenček).

2

Zeus reče: »Dajem [ti] ime Palada.«

2 Kock

Nameravam napeljati na statve to osnovo z mize.²⁰

20 Govorka je morda Atena, saj je tkanje njena tradicionalna dejavnost.

3

Tvoj govor in obraz se zdita kot jagenjčkova, navznoter pa se nič ne ločiš od kače.

4 Kock

Ti lopov, on je okrogle oblike, v sebi ima in v sebi s krogom zaobjema vse. Rojeva nas, ko teče okrog celotne zemlje. Imenuje se leto, in ker je okroglo, nima ne konca ne začetka, vedno premika telo v krogu in ne bo nehalo, iz dneva v dan teče ves dan.

5

Novo, gosto stkano oblačilo Letnih časov z rožami. Dotaknila se je nežnih peplosov, polnih rož.²¹

Evropa

23

Renče [si] bom požrl vse prste.²²

Kerkopa

Kerkopa sta škrata in pravljica prevaranta. V mitskem izročilu sta povezana s Heraklom, ki ga srečata pri kraljici Omfali in mu ukradeta orožje. Kerkopa omenja tudi Kratin v Arhilohih (fr. 12): »O Kerkopih: prebivala sta v Bojotiji, po rodu sta bila iz Ojhalije, ime jima je bilo Silos [Škilavec] in Tribalos [Fičfirič], prekleta in divja, kot pravi Kratin v Arhilohih.«

36

Kajti reveži ti žrtvujejo že pohabljenе teličke, vitkejše od Leotrofida in Tumantisa.²³

38

Izpil je zlato čašo, [polno] vina [kot] polna luna, in jo sunil.

21 Verjetno gre za izvezeni Atenin peplos, v katerega so jo slovesno oblekli enkrat na leto in ki so ga na panatenajah nesli v sprevodu.

22 Govorec je verjetno Zevs, ki ga (kot komičnega pohotneža) obvladuje nezadržno poželenje.

23 S temi besedami neki lik nagovarja Dioniza (Atenaj, *Gostija sofistov* 12.75.5).

Mojre

45

Če se mi kaj zgodi, ko spijem tole čašo, podarjam vse svoje premoženje Dionizu.

47

Kralj satirov, kako to, da nikoli nisi pri volji, da bi zavihtel kopje, vedno pa si oborožen s strašnimi besedami o vojni, ki si [jih] podprl z dušo Telesa? In ko se na trdem brusu ostri ročni nož, škrtáš [z zobmi], saj te je ugriznil gorečni Kleon.²⁴

49

Spredla si nit.

Vojščaki (Vojščakinje)

Vsebina komedije je vojaška kampanja, kar vidimo iz fr. 58, 1–2: »Pozdravljena, zamorska vojska, kako smo?« Vojščakinje kot verzija naslova so verjetno samo posmehljiv izraz za pomehkužene vojake, tako je na primer o Dionizu v Evpolisovih Poveljnikih rečeno, da je kot vojakinja (ali vojakova žena) iz Jonije takoj po porodu.

54

A: Čas je torej, da kreneš z mano, zagradi jermen vesla in blazino, da boš skočil na ladjo in zaveslal.

B: Blazine pa ne rabim, saj imam čisto podobno rit.²⁵

Nosači košar

V tem delu se pojavi Dioniz v vlogi trgovca, prikazan je kot lastnik ladij in prinašalec eksotičnih dobrin. Motiv plovbe po morju je povezan tudi z njegovim kultom. Nagovor muzam kaže na to, da bi delo lahko bilo tudi ena izmed Hermipovih parodij.

²⁴ Te vrstice opisujejo Perikla.

²⁵ Storey domneva, da je drugi govorec Dioniz, v tem primeru bi bil ta fragment model za prizor veslanja v Aristofanovih *Zabah* in Evpolisovih *Poveljnikih*. Storey, *Fragments of Old Comedy II*, 302.

63, 1–8

Povejte mi zdaj, Muze, ki prebivate na Olimpu, koliko dobrin je Dioniz, odkar je lastnik ladij na morju barve vina, prinesel sem na črni ladji. Iz Kirene zelje in kravje usnje, s Helesponta makrele in vse sorte slanih rib. Spet iz Italije pirov zdrob in goveja rebra. In od Sitalkov garje za Špartance in od Perdikov velike laži na mnogih ladjah ...

Iz neznane drame

Tudi ta odlomek bi lahko bil del parodične pesnitve, ne komedije, saj je napisan v daktilskem heksametru in vsebuje epsko izrazje. Morda gre celo za odlomek iz Nosačev košar.

77

Mendajsko vino, ki ga celo bogovi sami lulajo na mehkih ležiščih. Magnezijca, ki daje sladke darove, in tasočana, ki ga prežema vonj po jabolkah, to je po mojem najboljši izmed vseh vin po hioškem vinu brez graje, ki ne povzroča skrbi. Obstaja pa neko vino, ki mu pravijo uležano, in kadar od spodaj odprejo posode za vino, iz odprtine zadišijo vijolice, zadišijo vrtnice, zadišijo hi-acinte. Božanska vonjava je vsepovsod v visoko obokani dvorani, ambrozija in nektar skupaj. To ti je nektar. To moram ponuditi svojim prijateljem na bogati pojedini, sovražnikom pa vino iz Pepareta.²⁶

EV POLIS

Koze

16

Harite, ki vas skrbi za kuhane ribice.

Ti, ki ne služijo v vojski ali Poženščenci

41

Nikdar naj ne vzgojim pri Perzefoni takšnega pava, ki zbudi speče.

Namakalci

²⁶ Govorec je Dioniz (Atenaj epit. 1. p. 29E Kaibel).

Testimonia k Namakalcem nam povejo, da se Evpolis v tej komediji norčuje iz Alkibiada in njegovih tovarišev kot iz poženščencev in nevernikov, ki v Atene vpe-ljujejo nove, moderne kulte. Povejo nam tudi, da v njej nastopa traška boginja Kotito (Kotyttó).²⁷ Alkibiad je bil zloglasen brezbožnik, ki je sodeloval pri oneča-ščenju herm v Atenah, in morda mu Evpolis zato podtika, da časti to tujo boginjo. Očitno si Evpolis z Aristofanom in Kratinom deli nenaklonjenost do novih orgia-stičnih kultov (ali pa je bila takšna komična konvencija).

88

Ki lepo bobnaš in brenkaš na trigon in migaš z zadnjico in mečeš noge kvišku.

93

Kotito – Evpolis se je iz sovraštva do Korinčanov znebi kot kakšnega prosta-škega božanstva.

Poveljniki

Dioniz se pridruži vojski in sreča strogega atenskega ladijskega poveljnika Formiona (znan po dosežkih v prvih letih vojne): »... Dioniz se v Poveljnikih pri Evpolisu uči od Formiona zakone vojskovodij in vojn ter reče ...« (Sholije k Aristofanovemu Miru 347). Iz odlomkov lahko rekonstruiramo, da pride neprimerno oblečen, se pritožuje nad hrano, ne razume vojaškega žargona, objokuje vpliv vojaščine na svojo lepoto in ne zna veslati.

286, 14–16

Ne veš, da mi je ime Ares? Ares so imenovali Formiona.

286, 48–55

kajti ne znam ... grem po kopnem, ker ne znam plavati. Nas ne boš nehal škropiti, ti na premcu? Ponavadi pravijo: »Ti na premcu, ne škropi.« Ne boš iztegnil »nožice« namesto »noge«.

269

Formion: Mar ne boš zarisal kroga, da pozajtrkujemo?

²⁷ Na čast boginji Kotito so prirejali skrivna, orgiastična nočna praznovanja, njeni častilci pa naj bi se zaradi obreda očiščenja, očitno povezanega z namakanjem v vodo, imenovali bapti (namakalci).

Dioniz: Kako? Bomo pojedli zajtrk v omili?²⁸ Ali bomo frcali ječmenov kolač kot prepelico?

270

Ko je bil novejši, je imel pet staterjev volne, pri Zevsu. Zdaj pa ima zlahka za dva talenta umazanije.

271

Daj mi grizljati naksoške mandlje in piti vino naksoških trt.

275

zraven pa ne pojesti nič drugega razen olupljene čebule in treh soljenih oliv

272

Ki si prišel s kadjo in bronastim kotličkom, kot kakšna vojaška porodnica iz Jonije.²⁹

273

Mi je ne bo kateri izmed lokostrelcev pripeljal sem in je prodal na dražbi, kolikor bo že prinesla?

Ne, če se zaščitiš, če primeš ščit takole.

277

Jaz pa te bom tetoviral s tremi iglami.

280

Namesto vezenega oblačila od neumivanja umazano glavo in ponošen plašč.

28 Omila je bila vrsta družabne igre, pri kateri so v označeni krog metali orehe ali koščice, Poluks pa opisuje tudi družabno igro, ki je vključevala frcanje prepelice sredi kroga.

29 V opredelitvi »iz Jonije« se skriva dodatna bodica, ker so Jonci veljali za pomehkužene.

PLATON

Adonis

Mit o Adonisu je bil v 4. st. pr. n. št. priljubljena tema, saj poznamo še Nikofonovega Adonisa iz l. 388 pr. n. št. in Filipidove Praznovalke adonij, kar sholiast k Lizistrati (389) navaja kot drugi naslov tudi za to dramo.

3

Kiniras,³⁰ kralj Ciprčanov, mož s kosmatimi ritmi, rodil se ti je prelep otrok, najbolj občudovanja vreden izmed vseh ljudi, uničila pa ga bosta dva bogova, ona, ki jo poganjajo skrivna vesla, in on, ki vesla.³¹

Grčija ali otoki

23

če prostovoljno prepustiš to morje; če pa ne, bom uničil vse to s svojim trizobom.

Evropa

Verjetno gre za mit o Zevsu in Evropi.

43

A: Speča ženska se ne odziva. B: Vem.

A: Ko pa se zbudi, že same priloge dajo veliko več užitka kot kaj drugega. B: Povej mi, ali obstajajo priloge k seksu?

Zevsu se godi krivica

Vsebina komedije in pomen naslova nista jasna. Pridevnik κακούμενος (»ki se mu godi krivica«) bi se lahko nanašal na pravni pojem κάκωσις (zloraba, zanemarjanje, ki doleti oškodovanega od njegovih naravnih skrbnikov). Ker v delu nastopa

30 Kiniras je oče Adonisa, na katerega se nanaša sledeča prerokba. Bogova, ki ga bosta uničila, sta Afrodita in Dioniz, ki se bosta oba zaljubila vanj. Prerokba je napisana v daktilskem heksametru, kot tudi sicer prerokbe v komediji.

31 Veslanje je nespodobna dvoumnost, ki jo lahko primerjamo z Aristofanovimi *Parlamentarkami* 36–39: »Moj mož, najdražja, je Salaminec in je vso noč po meni veslal pod rjuhami ...« V: Aristofan. *Demagoška komedija: Politične komedije III*, ur. in prev. Maja Sunčič (Ljubljana: ISH, 2012), 115. Beseda ἐρετμόν (»veslo«) po Hezihiju (ε 5741) pomeni tudi moške spolne organe.

Herakles, bi, če zgornja interpretacija drži, lahko tožil Zevs, svojega očeta. Na pravno vsebino kaže hvalnica spretnemu jeziku.

46 Kock

A: Da igrata kotabos, dokler vama znotraj ne pripravim obroka.

Herakles: Zelo sem za. Ampak ali imate vedro?

A: Morala bosta igrati z možnarjem.

Herakles: Prinesi možnar, dobi vodo, postrezite s kozarci. Igrajva za poljubčke.

A: ... umazano [vama] ne dovolim igrati. Za zastavek vama določam škornje, ki jih nosi, in tvoj kozarec.

Herakles: Juhuhu, obeta se nam imenitnejše tekmovanje od istmijskega.

47

Močno moraš upogniti roko in spretno zalučati kotabos.

49

Tako da bom vse, kar imam, pognal za sušene ribe.

52

Nič ne prekaša spretnega jezika.

Pesnik

121

Edini, ki ne pokusi(m), ki ne uživa(m) drobovja, celo leto preživi(m) brez kolačev, brez kadil.³²

Faon

Faon je brodar, ki Afrodito, preoblečeno v starko, zastonj prepelje preko reke, ta pa ga za nagrado pomladi in napravi tako privlačnega, da se vanj zaljubi čisto vsaka ženska. V odlomkih iz te komedije se pojavlja boginja Κουροτρόφος, »ta, ki vzgaja otroke«, kar je med drugim vzdevek Hekate, Artemide, Zemlje, Afrodite ter celo otokov Itake in Delosa. Vemo, da je dogajanje umeščeno v sodobnost, ker neki lik bere kuharsko knjigo Platonovega sodobnika Filoksena.

³² To govori neko božanstvo, mogoče smrt. V Aristofanovih *Žabah* 1392 je o njej rečeno nekaj podobnega: »Kajti izmed vseh bogov samo Smrt ne mara daril.«

189, 1–4

A: Jaz pa želim tukaj v miru prebrati to knjigo. B: Kaj pa je to, lepo prosim? A: Filoksenova nova kuharica.

188, 5–8

Če bi rade videle Faona, morate prej opraviti takšnele uvodne daritve. Najprej žrtvujte meni, Negovalki dečkov, kolač s testisi, noseč kolač iz nemlete moke ...

ARISTOMEN

Dioniz vajenec

11 Kock

Nisi vedel, da Hios proizvaja nešplje?

12 Kock

Poleg tebe polagam to slano meso.